

JAARBOEK

VAN HET

KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt”

TE

AMSTERDAM

XII. 1925.

AMSTERDAM

JOHANNES MÜLLER

1925.

Loterijen en Loterijpenningen.

De wereldoorlog en de gevolgen daarvan hebben ook op de loterijen hun grooten invloed uitgeoefend. De ontaardheid der menschheid vertoonde zich niet het minst in zucht tot dobbelspel en wedden; de loterijen vierden wederom hoogtij. De reusachtige reclame in de dagbladen van de loterijen van BROEKHUIJS en anderen zijn hiervan een sprekend voorbeeld. Er is in ons land een streven merkbaar tot afschaffing der Staatsloterij, in de Fransche pers werd daarentegen weder de invoering dezer loterij bepleit tot het in evenwicht brengen der Staatsbegrooting.

Alvorens de numismatische herinneringen op het gebied der loterijen te bespreken, wil ik een en ander over de loterijen mededeelen. Voor eene uitvoeriger studie van dit belangrijk onderwerp verdient het in 1862 uitgegeven boek *Geschiedenis der Loterijen in de Nederlanden*, door Mr. G. A. FOKKER, waaruit ik vele der volgende wetenswaardigheden geput heb, ten zeerste aanbeveling.

„De uitvinding en het gebruik der loterijen dateert uit de eerste helft der 15e eeuw. Reeds in 1444 verleende PHILIPS de Goede als graaf van Vlaanderen, een octrooi aan de stad Sluis tot het houden eener verloting ten behoeve der vestingwerken. Niet slechts aan steden, doch ook aan personen verleende genoemde vorst octrooi tot het houden van een loterij, zoo in 1447 aan JOHAN

MERCHANT, als belooning van diensten in den oorlog, die dit octrooi weder aan de stad Sluis overdeed.

Behalve lijfrenten werden bij de oudste loterijen ook prijzen in geld en zilverwerk uitgeloofd. Ook stedelijke betrekkingen werden door middel van het lot begeben.

De Raad der stad Utrecht schreef in 1446 eene loterij uit, ter vergeving van het „wijnroedersambt”; in 1454 was de hoogste prijs het „vendumeesterschap” en in 1464 het „schepenambt”. De Staten van Holland gaven in 1579 aan ANTONI FERERISZ toestemming zijn huis genaamd „Zuiderberg” en inboedel te verloten, omdat hij anders buiten staat was zijne schuldeischers te voldoen.

Ook de Magistraat van Middelburg stond in 1615 aan de schutterij der Kloveniers en in 1679 aan het Redenhoff (Rederijkerskamer) het houden van loterijen toe, ter voldoening van „hare tacherheden”. Onder de regeering van PHILIPS II werd het eerst het verleenen van octrooien aan particulieren tot het houden van loterijen, een bron van staatsinkomsten of ook wel rechtstreeks tot bekostiging van openbare werken gebezigd „insonderheid tot vordering van de werken en fortificatien der frontiersteden” of tot het betalen van achterstallige soldij der troepen.

In de laatste jaren der XVIe eeuw werden door de Staten van Holland en door die van Zeeland vele loterij-octrooien verleend ten behoeve van kerken, godshuizen en andere liefdadige stichtingen, zoodat menig wees-, gast- en ziekenhuis hier te lande zijne stichting, vergrooting of verbetering aan de opbrengst eener loterij te danken heeft.

Den 14den Augustus 1592 en volgende dagen werd te Amsterdam eene loterij van zilverwerk ten behoeve van

het krankzinnigenhuis aldaar getrokken, uit welker opbrengst in 1615 het zuidelijk gedeelte van dat gesticht, sedert dien tijd „het nieuwe dolhuis” genoemd, gebouwd werd.

Op het einde der 16e eeuw trachtten de Staten van Holland het houden van loterijen te verpachten voor drie achtereenvolgende jaren, mits daaruit minstens 10.000 ponden 's jaars voor den lande genoten werd.

Met de Veersche loterij van 1662 eindigde de goede oude tijd der Nederlandsche loterijen, waarin ernst en een liefdadig doel voorzaten, en waarbij het den deelnemers niet uitsluitend of hoofdzakelijk om geldgewin, maar in den regel om bevordering van een Gode welgevallig werk te doen was. Bestonden de prijzen in deze loterijen nagenoeg zonder uitzondering in zilverwerk met of zonder bijvoeging van geld, het uitloven van geldprijzen werd regel, zoodra de loterijen als middel om aan speelzucht te voldoen gebezigd werden. In den loop der 17e eeuw schijnen de loterijen in verval gekomen te zijn. Het middel was op het eind der eeuw zegt VAN LOON „verouderd en afgeschaft”, maar „met dit nieuwe jaar (1696) had ieder het geweldig druk in het vinden van nieuwe geldmiddelen en werden de oude afgeschafte middelen, namelijk de loterijen, wederom, als iets nieuws, in praktijk gebracht”.

Nooit te voren sedert de instelling der Republiek, waren zoo vele loterijen tegelijk ondernomen, als in de jaren 1695 en 1696, n.l. in 24 steden (Amersfoort, Utrecht, Middelburg, enz.) alle vergund „tot onderhoud, in dese sware oorlogstijden van gast-, wees- en kindershuizen, diaconiën, afgebrande en verarmde kerken, etc.” In de Amersfoortsche loterij van 1695 waren prijzen

bestaande in landgoederen, heerlijkheden, huizen, waarvan de eerste of hoogste prijs een waarde van f 72.000.— had, verder een menigte geldprijzen.

De loterijen van Middelburg 1695—1697; Amsterdam 1696 hadden prijzen in geld; die van Grootebroek 1695 prijzen in geld (dubbele dukaten), zilveren theeketels (lampetten). De in 1696 te Arnhem ten behoeve der stad getrokken loterij had dit eigenaardige, dat, die een prijs getrokken had, naar keuze 't zij geld, 't zij *een gouden of zilveren penning ontving*.

Met de geschiedenis der loterijen is die van een onzer meest bekende openbare gebouwen verbonden. Het Mauritshuis te 's-Gravenhage, eertijds paleis van Prins MAURITS, Gouverneur van Brazilië, werd in 1704 door brand vernield. Tot den wederopbouw werd door de Staten van Holland, den 2en October 1706, aan de erfgenamen van GERRIT MAES en ELISABETH LASSON, octrooi verleend, eene loterij te houden en uit de hiermede gemaakte winst werd het tegenwoordige Maurits-huis, tusschen de jaren 1708 en 1718 gebouwd.

Sedert het begin der 18e eeuw schreven de Staten-Generaal zoowel als de Staten van Holland en Zeeland „loterij-leeningen” uit tot stijving van 's lands kas. Tijdens het Fransche bestuur werden de 108e tot de 114e vastgesteld en met uitzondering van de laatste ook getrokken. De Nederlandsche loterij door NAPOLEON bij decreet van 18 October 1810, houdende organisatie van de departementen van Holland, voorloopig in stand gehouden en gedurende het Fransche bestuur in stand gebleven, mocht aanvankelijk in het geheele Fransche Rijk gespeeld worden. Niet onwaarschijnlijk is het, dat deze concurrentie van onze loterij met de „loterie

nationale de France" (het lotto) voor deze laatste gebleken is nadeelig te zijn; want bij het decreet van 9 Maart 1812, houdende vaststelling der 111e loterij, gelijk bij dat van 7 Augustus deszelfden jaars, waarbij de „112e loterie dite hollandaise" werd vastgesteld, werd de verkoop van deze loten, op de straffen bij de wet van 9 Vendemiaire an VI bepaald, in alle departementen van het Keizerrijk verboden, behalve in de 13 volgende: des Bouches du Rhin (hoofdplaats 's-Hertogenbosch), des Bouches de l'Escaut (Middelburg), du Zuyderzee (Amsterdam), des Bouches de la Meuse ('s-Gravenhage), des Bouches de l'Issel (Almelo), de la Frise (Leeuwarden), de l'Issel supérieur (Arnhem), de l'Ems occidental (Groningen), de l'Ems Oriental (Aurich), de la Lippe (Munster), de l'Ems supérieur (Osnabrück), des Bouches de l'Elbe (Hamburg) en des Bouches du Weser (Bremen).

Wij gaan nu over tot bespreking der Nederlandsche penningen, die op loterijen betrekking hebben.

1. De Arnheemsche loterijpenning van 1696.

In dit jaar schreef de stad Arnhem eene loterij van honderdduizend loten tot 22 stuivers het lot uit, doch daar de toeloop niet groot was, werd de prijs der loten met de helft vermeerderd, daarentegen het getal der loten eerst op de helft en tenslotte op een vierde verminderd. De trekking der loten kon op den 18den van Oogstmaand met den gewenschten uitslag een aanvang nemen en *de getrokken prijzen werden, indien de inleggers zulks begeerden, met een der twee hieronder beschreven penningen in goud of zilver, of ook in geld betaald.*

Deze penningen zijn afgebeeld en beschreven in het 4de deel, blz. 163, éd. fr. p. 223, van Mr. GERARD VAN LOON. *Beschrijving der Nederlandsche Historiepenningen*. 's-Gravenhage 1731.

1°. De grootste penning is door den stempelsnijder JAN BOSKAM vervaardigd. Op de voorzijde zit de Arnhemse stedemaagd naar links. Zij houdt een speer in de rechterhand en leunt met den linkerarm op het stedelijk wapenschild. Omgeven door een tulpenkrans, waaromheen het randschrift: CIVITAS ARENACENSIS CIOIOCLXXXVI. fecit).

Onder de krans, in kleine letters: I. B. F. (JAN BOSKAM FECIT).

Op de keerzijde ziet men het „Geluk” in de gedaante van een vrouw met vleugels, op een rad voortschrijdend, geld strooiend te midden van een saamgestroomde menigte. Het omschrift luidt: DIVITIS ALTERNAS ET PAUPERIS ACCIPE SORTES.

„Ontvang beurtelings de loten van rijken en armen”.

Zilver, 48 m.M., 48.5 gr.

Kon. Penningkabinet. 's-Gravenhage.

Plaat II. 1.

De stempels van voor- en keerzijde berusten in de stempelverzameling van 's Rijks Munt te Utrecht en worden beschreven in den Catalogus dier verzameling (Utrecht 1917) onder No. 57.

2. De kleinere penning heeft op de voorzijde, het stadswapen, de gekroonde dubbele arend; op de keerzijde in vier regels: SORTES - ARENACEN - SES - MDCXCVI - waaronder een bladversiering.

Goud, 25 m.M. 4,4 gr. Kon. Penningkabinet. 's-Gravenhage en Verz. TEYLER te Haarlem.

De kleine penning kwam in goud voor in de verzameling WESTHOFF (1848), No. 2131; SALM (1864), No. 1845; DE VRIES (1884), No. 1213 en is evenals de zilveren thans zeer zeldzaam.

Mr. J. DIRKS, *Penningkundig Repertorium*, vermeldt onder No. 2412 omtrent dezen penning nog het volgende uit de Kronijk van Arnhem, door G. VAN HASSELT, blz. 300,1.: „1695 wordt bij de Stad eene Loterije gearresteert van *nieuwe gemaakte curieuse goude Medalien* off courant geld daarvoor. De stempels dezer penningen waren nogthans alle niet nieuw maar van eenen Medailleur uit Amsterdam BOSKAMP (lees: BOSKAM) genaamd, verschaft. Voor de nieuwe had WILLEM COETIER, een inboorling van deze stad en welk(e) d'Academie van Franeker tot geene geringe luister verstrekte, de teekeningen en opschriften aan de hand gegeven. Deze COETIER was een rijk bezitter van goude, zilvere, kopere, romijnsche en andere penningen". Hieruit blijkt dus, dat de ontwerper van de kleine medaille WILLEM COETIER was, een Arnhemmer van geboorte.

3. Het Muider Loterijpenningje van 1697.

3. De kleinste doch ook de bekendste loterijpenning is die door de stad Muiden geslagen, ter herinnering

aan den vrede van Rijswijk in 1697 gesloten, welk penninkje, *aan ieder die in de Muider loterij geen prijs getrokken had, geschonken werd.*

Voorzijde: DE BARMHERTIGHEID ROEMT TEGEN HET OORDEEL. Een vrouw (de Barmhartigheid) houdt in de rechterhand een olijftak en reikt haar linkerhand aan een voor haar zittende treurende moeder met kind; aan haar voeten een vogeltje (duif).

Keerzijde: DE VREDE TOT RYSWYK GESLOOTEN. Verschillende oorlogswapenen op een brandend altaar, welks voorzijde versierd is met het wapen van Muiden door twee meermannen gehouden. In de afsnede het jaartal 1697.

VAN LOON IV. blz. 190 No. 2. éd. fr. p. 248 No. 2.

FRANKS ¹⁾ II. pag. 175. 464. pl. CVI. 13—13e.

Van dit penninkje, hetwelk in zilver en in goud voorkomt, bestaan verschillende stempels:

- a. het vogeltje naar rechts gekeerd tusschen de twee figuren, geheel als VAN LOON IV. blz. 190.2. éd. fr. p. 248.2.
- b. het vogeltje naar links gekeerd achter het beeld van de Barmhartigheid.

FRANKS II. pl. CVI. 13, 13c en 13d. drie exemplaren

¹⁾ A. W. FRANKS and H. A. GRUEBER. *Medallic illustrations of the History of Great Britain and Ireland to the death of GEORGE II, with figures and plates.* London. 1885. 2 vols. 8°.

onderling verschillende in de grootte van het vogeltje en den afstand van het omschrift tot het vogeltje.

c. het vogeltje naar links gekeerd, als bij *b*, maar met de initialen I. L. (JAN LUDER) tusschen de beide figuren. Verg. FRANKS II. pl. CVI. 13.

d. het vogeltje naar links gekeerd tusschen de twee figuren.

FRANKS II. pl. CVI. 13a.

e. Met twee vogeltjes, een tusschen de beide figuren en een achter het beeld van de Barmhartigheid, vermeld in Cat. VAN DUREN (1865), No. 1812.

Zie voor deze penninkjes nog: DUGNIOLLE¹⁾ 4632 en DIRKS. *Repertorium* II. 2473.

4. De Alkmaarsche loterijpenning van 1703.

Voorzijde: 'T LOT DEELT AAN SYNE GUNSTELINGEN KLEENE EN GROOTE GAAVEN UIT. Een kind gezeten tusschen twee groote loterijbussen houdt in de opgeheven handen twee loten. Op de bussen, geflankeerd door horens van overvloed gevuld met geld, leest men PRYSEN EN NIETEN - SPREUKE EN NAMEN. In de lucht zweeft een engel der gerechtigheid. In de afsnede: DIE NIET WAAGT - DIE NIET WINT - M. SMELTZING.

Keerzijde: VOOR' T VADERLAND EN BONDGENOOTEN. Een vrouw, voorstellende het Lot of de kans op geluk, houdt in de linkerhand een geldbuidel (loterijprijzen), in de rechterhand een lans waaraan drie kronen bevestigd zijn. Ter zijde rechts, NEPTUNUS met drietand en Mercuriusstaf (de Rijn) en MARS met pijlbundel (der bondgenooten) en opgeheven bekransd zwaard.

¹⁾ J. F. DUGNIOLLE. *Le jeton historique des 17 provinces des Pays-Bas*. 4 vols. Bruxelles 1876—80. 8o.

Op den achtergrond een rivierlandschap met steden; in de verte de zee met schepen. In de afsnede: BON. HUY.

LIMBORGH - RHINBERGH - GELDER.

Revue de la Numismatique belge 1871. pl. IV. 3. blz. 76.
FRANKS II. blz. 247. 36. *Ned. Tijdschrift voor Munt- en Penningkunde* 1897. blz. 339. DIRKS. *Repertorium* II. No. 2729. Plaat II. 4.

Zilver, 47 m.M. 43.5 gr. Kon. Penningkabinet. 's-Gravenhage. Verz. TEYLER te Haarlem.

In TEYLER's Verzameling te Haarlem bevindt zich een exemplaar met kleine afwijkingen, op een gesprongen stempel geslagen.

Uit het belangrijk opstel van C. W. BRUINVIS *De Alkmaarsche Loterijpenning*, verschenen in het *Tijdschrift van het Nederl. Genootschap voor Munt- en Penningkunde* 1897, blz. 339, nemen wij het volgende over:

Deze belangrijke penning door den bekwamen stempelnijder MARTINUS SMELTZING vervaardigd ter herinnering aan eene gehouden groote loterij ten behoeve van het „Aalmoezeniershuis” en zooals de keerzijde aanduidt, tevens op de inname der steden Bonn, Huy, Limburg en Geldern, overwinningen der bondgenooten op de Franschen in den Spaanschen Successieoorlog van KAREL II, Koning van Spanje. (De Hertog van MARLBOROUGH nam in 1703 de stad Bonn met hulp van Baron MENNO VAN COEHOORN, opperbevelhebber van de artillerie in. Ook Huy en Limburg werden in het zelfde jaar door MARLBOROUGH veroverd, terwijl de troepen van FREDERIK I, Koning van Pruissen, de steden Rheinberg en Geldern bezetten).

Reeds in 1695 hadden de regenten van het Aalmoeze-

niershuis onder opzicht van het stedelijk bestuur van Alkmaar octrooi verkregen van de Staten tot het houden eener loterij. Er werd een contract gesloten met JEAN PELLICHY en ABRAHAM VAN ULENBROEK te Amsterdam, doch de inschrijving en het plaatsen der loten ging niet naar wensch, zoodat eerst in 1702 tot trekking van een $\frac{1}{4}$ gedeelte der loterij kon worden overgegaan. Tot aanmoediging der liefhebbers werd den 21 September 1703 op voorslag der aannemers goedgevonden, aan de hoogste inschrijvers vóór den 1 November, medailles uit te reiken en wel:

den hoogsten inschrijver op één billet	1 gouden	van f 50.—
„ tweeden „ „ „ „	1 „	„ „ „ 40.—
„ derden „ „ „ „	1 „	„ „ „ 30.—
„ vierden „ „ „ „	4 zilveren	„ „ „ 6.50
„ vijfden „ „ „ „	4 „	„ „ „ 5.—
„ zesden „ „ „ „	3 „	„ „ „ 5.—
„ zevenden, achtsten, negenden, tienden elfden en tvaalften inschrijver op één billet	2 „	„ „ „ 6.—

In een schrijven van burgemeesteren van den 27 September aan de aannemers lezen wij: „dat als de gesejde premiën soude komen tot onsen lasten, de oncosten van het maken van den stempel bij de directeurs behoorden te worden gedragen, soo omdat hetselve is in conformite van het tussen ons opgeregte contract, als omdat deselve stempel ook in andere loterijen staat te worden gebruyct”.

Wat de hiervoor genoemde medailles betreft, de catalogus van het Kabinet van G. SCHOENMAKER, 1720, is wel de eerste bron waaruit blijkt, dat de door M. SMELTZING vervaardigde penning op de overwinningen der bondgenooten, werd uitgereikt te Alkmaar, welke

bijzonderheid door den heer BRUINVIS werd overgenomen in den door hem in 1844 vervaardigden catalogus van de verzameling G. v. ORDEN. De heer BRUINVIS vermoedde, dat SMELTZING, toen de aannemers der loterij zich tot hem wendden, een penning onderhanden had op de inneming van Bonn, Huy en Limburg (14 Mei, 17 Aug. en 26 Sept.), dat het onderwerp daarvan recht geschikt werd geacht om den penning begerlijk en aan het plaatsen der loten bevorderlijk te maken en dat de keerzijde de zinnebeelden eener loterij ontving, maar zonder eenige plaatselijke aanduiding, opdat de penning ook tot aanmoediging van andere loterijen dan de Alkmaarsche zou kunnen dienen. (Zie hierboven het schrijven van Burgemeesteren van 27 September). De namen van Rhinberg en Gelder schijnen als die van nieuwe vermeersteringen nader in de afsnede der voorzijde gebracht te zijn, immers de staande vrouw draagt aan haar lans drie burchtkronen en achter haar zien wij 3 steden (DIRKS. *Repertorium*, No. 2729, geeft aan vijf steden). DIRKS meent dat de vrouwenfiguur het Lot of de kans op het geluk voorstelt, daar zij eenige meer of minder groote geldbuidels in de linkerhand houdt. Het kan zijn, zegt BRUINVIS, dat bedoeld is haar in een genius van de geluiskans te metamorphoseeren, maar veronderstelt, dat zij te voren iets anders heeft moeten verbeelden, en dat de buidels zoo diep in den stempel gesneden zijn om daardoor een ander te voren aanwezig attriboot weg te werken.

5. De Enkhuizer loterijpenning van 1706.

De op plaat II. 5 afgebeelde merkwaardige penning is een gedenkpenning op het trekken van den prijs van

f 15.000.— door LYNS CLAESZ SCHAAP ¹⁾ in de loterij van Enkhuizen op 3 Juni 1706. De penning is van zilver, geheel gegraveerd. Het veld der voorzijde is in twee helften verdeeld; op de bovenste helft ziet men eene voorstelling hoe de trekking der loterij plaats had. Achter een tafel, waarop het register der loterij ligt, staan drie mannen in ambtskleeding, met ronde hoeden op het hoofd. Ter zijde, vier knechten; twee wijzen naar het register, een heft de rechterhand op, de ander blaast op een trompet. Voor de tafel een jongen, die in de opgeheven handen, twee loten houdt, welke hij uit de naast hem staande loterijbussen getrokken heeft. Op de onderste helft van het veld, zeven toeschouwers, mannen en vrouwen, in de typische kleederdracht van dien tijd. De keerzijde geeft een gezicht op de stad Enkhuizen met hare kerken en torens en met schepen in de haven. Daarboven in 6 regels: gedenck-penning van de - 15000 gūlde getrocke - door lijns Claesz Schaep - ūyt de lootery van d' Stad - enckhuysen den 3 iūnij a^o 1706.

DIRKS. *Repertorium* II. 2829.

Zilver 44 m. m. 15 gr. Kon. Penningkabinet 's-Gravenhage. Verz. TEYLER te Haarlem. Plaat II. 5.

Een tweede exemplaar, in het Kon. Penningkabinet aanwezig heeft den trompetter rechts en links een zittend persoon, terwijl in het onderste gedeelte acht toeschouwers voorkomen. Boven het gezicht op de stad Enkhuizen gegraveerd: gedenck-penning van de 15000

---

¹⁾ LYNS CLAES SCHAAP was een vermogend koopman te Zaandam en heeft zeker als een souvenir van dit extra-fortuintje een aantal van deze penningen laten graveeren en ten geschenke gegeven. Zie *Navorscher* XVIII. blz. 357.

- gulde getrocke door - lijns Claesz. schaep uyt de - lootery van de Stad enchuijse - den 3 iuny a° 1706.

Zilver 43 m. m. 15 gr. Kon. Penningkabinet. 's-Gravenhage. DIRKS. *Repertorium* II. 2829, 2829* en 2829** vermeldt drie verschillende exemplaren.

6. Een Amerikaansche Premie f 30.000 getrokken in 1796.

De gelukkige winnaar L. I. die op den 1 November 1796 eene Amerikaansche premie groot f 30.000.— op lot No. 1137 getrokken had, schonk ter herinnering, aan familieleden en bekenden een „Nederlandsche ducaton” op welks keerzijde hij dit buitenkansje had laten graveeren. De dukaton werd in een zilveren parelrand gevat. De afbeelding is van een Gelderschen dukaton met muntteeken *boompje* (Muntmeester: CAREL CHRISTIAAN NOVISADI 1758—1776). Een tweede exemplaar eveneens in bezit der Firma J. SCHULMAN, is gegraveerd op een dukaton van Holland, muntteeken wapenschildje van Dordrecht, ook op een Zeeuwschen en Utrechtschen dukaton komt dit opschrift voor.

De keerzijde van den Utrechtschen dukaton, aanwezig in het Kon. Penningkabinet doet ons de naam van den gelukkigen winnaar kennen. Het opschrift luidt: Op No. 1137 - den 1 Novembr. 1796 - Getrokken door Lourens Joukes - Een Amerikaansche Premie Groot - f 30.000.

Verg. DIRKS *Repertorium* IV. 2453. *Cat. Kon. Penningkabinet* II. 3761.

Zilver 45 m.m. 28.5 gr.

Plaat III. 6.

Eveneens in het Kon. Penningkabinet berust een geheel gegraveerde zilveren penning met op de voorzijde: Op - No. 1137 - 1 Americaansche - Premie -

Groot f 30000. Keerzijde: Getrokke – den 1 November – 1796 – door – L. I.

Verg. DIRKS. *Repertorium* IV. 2453. *Cat. Kon. Penningkabinet* II. 3762.

Zilver 39 m.m. 16 gr. Met parelrand.

7. De loterijpenning tijdens de inlijving bij het Fransche Keizerrijk in 1812.

Voorzijde: De keizerlijke adelaar met uitgespreide vleugels, de kop naar rechts gewend, staande op een bliksem. Keerzijde: LOTTERIE – IMPÉRIALE – DE – FRANCE – B^{AN} 1703.

Trésor de Numismatique ¹⁾ XXX. 5. BRAMSEN ²⁾, No. 810. Geel koperen gegoten penning, met oog, 53 m.m.

Plaat III. 7.

Wij vermeldden reeds hierboven, dat bij decreet van 7 Augustus 1812 de „112e loterie dite hollandaise” werd vastgesteld, waarbij de verkoop der loten slechts in de dertien opgenoemde departementen van het Keizerrijk toegestaan werd. De hierboven beschreven loterijpenning, afkomstig uit de verzameling van Jhr. C. H. C. H. VAN SYPESTEYN te 's-Gravenhage, werd volgens diens mededeeling in den Haag gevonden. Het is dus zeer waarschijnlijk, dat het de draagpenning was van een der beambten van de loterij van het departement „des Bouches de la Meuse” (hoofdplaats 's-Gravenhage).

Amsterdam, Mei 1925.

ANDRE SCHULMAN.

¹⁾ *Trésor de Numismatique et de Glyptique. Collection des médailles de l'Empire français et de l'empereur NAPOLÉON*. Paris. s. d. avec planches. fol^o.

²⁾ L. BRAMSEN. *Médaillier NAPOLÉON le Grand*. Paris—Copenhague. 1904—1907. 2 vols.

1.

1.

4.

4.

5.

5.

6.

6.

7.

7.